

Barn sin trivsel – voksne sitt ansvar

FØREBYGGJANDE ARBEID
MOT MOBBING
STARTAR I BARNEHAGEN

Forord

Nesten alle barn i Noreg går i barnehagen før dei begynner på skolen, og mange småbarn oppheld seg store delar av kvardagen saman med dykk som arbeider der. De byggjer relasjonar til barna og utfører ein jobb som er viktig for livet til kvart av barna. De er sentrale omsorgspersonar for barna som lærer når dei leiker, og leiker når dei lærer. Saman med dykk skal dei oppleve eit omsorgs- og læringsmiljø som er trygt, og som samtidig utfordrar dei til å ta nye skritt og utforske verda.

Samspel med andre menneske er avgjerande for barns utvikling og læring. I barnehagen skal barna få rike moglegheiter til å utfalde og utvikle seg saman med andre i trygge omgivnader. Denne rettleiaren handlar om korleis de som tilsette kan støtte barnas sosiale utvikling og arbeide for å skape eit godt psykososialt miljø som førebyggjer mobbing og krenkingar. Eg håper han vil vere til nytte og medverke til inspirasjon i kvardagen. Eg har stor tru på at kompetente tilsette som arbeider målretta og systematisk saman, kan medverke til å gi barna ein trygg, god og glad barndom i fellesskapen i barnehagen.

Eg ønskjer dykk lykke til med dette arbeidet som er ei av kjerneoppgåvene i barnehagen.

Dag Thomas Gisholt
Direktør

Innhold

1. Innholdet i og intensjonen med rettleiaren
2. Personalet sitt arbeid for eit godt psykososialt miljø
3. Relasjonane og samspelet barna imellom
4. Vennskap
5. Sosial kompetanse
6. Arbeid med kommunikasjon og språk
7. Barnas samspel i leik
8. Samarbeid mellom barnehage og heim
9. Samarbeid i personalet for eit godt barnehagemiljø
10. Litteraturliste

1. Innhaldet i og intensjonen med rettleiaren

Ifølgje *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver* skal barnehagen tilby barna eit omsorgs- og læringsmiljø som er til barnas beste. Omsorg i barnehagen handlar både om relasjonane mellom personalet og barna og om barnas omsorg for kvarandre. Å gjere det mogleg for barn å ta imot og gi omsorg er grunnlaget for å utvikle sosial kompetanse og er eit viktig bidrag i eit livslangt læringsperspektiv.

Rammeplanen uttrykkjer at barnehagen... *har en samfunnsoppgave i tidlig forebygging av diskriminering og mobbing* og seier vidare at ... *sosial kompetanse er vesentlig for å motvirke utvikling av problematferd som diskriminering og mobbing*. I barnehagen skal barna vere ein del av ein trygg fellesskap. Her skal dei erfare i samspel med andre og utvikle sosial kompetanse. Rettleiaren handlar derfor først og fremst om arbeidet med å skape eit godt psykososialt miljø der barna kan utvikle seg i trygge omgivnader med utfordringar tilpassa enkeltbarnet. Sentralt er omtalen av korleis dei vaksne støttar barna når dei deltek i barnehagekvardagen, byggjer relasjonar til kvarandre, inngår i samspel, leiker og knyter vennskapsband.

Foreldra gir uttrykk for at dei i hovudsak er fornøgde med tilbodet barna deira får i barnehagen. Men når barnehagebarna sjølve blir spurde om korleis dei har det, svarer somme av dei at dei ikkje trivst, eller at dei opplever å bli erta eller plaga i barnehagen. Gutane gir uttrykk for at dei trivst i mindre grad enn det jentene gjer (Nordahl 2012). I kvardagen vil det iblant vere situasjonar som kan opplevast som vonde eller vanskelege for enkeltbarnet. Barnehagebarn kranglar for eksempel no og da om leiker, og dei blir involverte i konflikhtar om roller i leik. Dei opplever at dei ikkje får delta i leiken, eller at dei blir haldne utanfor fellesskapen. Dette kan vere grunnar til at barna blir lei seg, opplever mistrivsel eller kjenner seg erta, plaga eller

utestengde. Enkeltbarnet si oppleving av nettopp slike episodar og hendingar i kvardagen er essensiell. Det er slike aspekt personalet må vere merksame på, og som dei må ta på alvor. Rettleiaren handlar i stor grad om korleis dei tilsette observerer barna og samspelet dei imellom, og korleis dei sjølve kan medverke positivt i barnas samvær i mellom anna leik. Han er ikkje forpliktande, men er tenkt å vere støttande i arbeidet. Han gir forslag og råd og viser konkrete eksempel.

Barnehagen skal sikre barna eit trygt miljø og skåne dei for fysisk eller psykisk skade. Dei tilsette skal ta vare på barna, skape eit inkluderande miljø og arbeide for at dagens barnehagebarn verken opplever å bli krenkte eller kjem til å krenkje andre i morgon. I rammeplanen står det: *Der hvor barns selvfølelse krenkes, ligger kimen til hensynsløshet, mobbing og manglende empati*. Barnehagen skal fremje positive handlingar og arbeide for at negative samhandlingsmønster ikkje utviklar eller festar seg.

Barnas primære behov i barnehagen er omsorg, tryggleik, respekt og tilhøyrse, og saman har personalet ansvaret for å medverke til at barna får dekt dei grunnleggjande behova. Barn kan ha stort utbytte av å gå i barnehagar med høg kvalitet, mellom anna når det gjeld sosial kompetanse og vennskapsrelasjonar, og utbyttet stig med aukande kvalitet. Ingen kan gjere barnehagen god åleine. Det er avgjerande for barnas utvikling og trivsel at heile personalet, her i rettleiaren òg omtalt som tilsette og vaksne, medverkar og samarbeider om å utvikle ein barnehage med høg kvalitet.

Rammeplanen framhevar kor mykje vaksne sine haldningar, kunnskapar og ferdigheiter har å seie når det gjeld å møte, forstå og oppdra barn, og planen har både eit her-og-no-perspektiv og eit framtidsperspektiv. Gjennom haldningsskapande arbeid og konkret handling

i samarbeid med heimane skal personalet i barnehagen skape eit trygt, inkluderande og stimulerande barnehagemiljø som forebyggjer mobbing. Denne rettleiaren handlar om ulike måtar å utføre dette arbeidet på. Å reflektere over og vurdere eigen praksis saman med andre, gjere justeringar og arbeide målretta er nødvendig for å auke kvaliteten på arbeidet i barnehagen. Oppgåvene under overskrifta *Forslag til refleksjon og samarbeid* skal vere utgangspunkt og inspirasjon i dette arbeidet.

Barnehagen skal forebyggje mobbing. Men kva er mobbing?

Mobbing blir definert ulikt, men nokre av trekka i ulike definisjonar er at

- det dreier seg om negative, fysiske eller psykiske handlingar utførte av ein eller fleire mot ein annan
- han eller ho som blir utsett for erting, plaging eller utestenging, er lett tilgjengeleg som del av ein fellesskap han eller ho ikkje har valt sjølv
- det er ubalanse i maktforholdet slik at det er vanskeleg å forsvare seg

Somme legg til at

- handlingane må ha ei viss hyppigheit og gå føre seg over tid
- handlingane er planlagde eller vondsinna

Møter jeg et barn, så møter jeg et menneske.

Anne-Cath Vestly

2. Personalet sitt arbeid for eit godt psykososialt miljø

Personalet byggjer relasjonar til barna

Å starte i barnehagen er ein stor overgang for mange barn. Dei tilsette må hjelpe barna med å bli fortrulege med den nye, sosiale konteksten. Det er viktig at personalet legg stor vekt på å byggje gode relasjonar til kvart barn. Dei vaksne må sjå den enkelte, og dei må vere tolmådige med alle. Små barn har behov for å vite kva dei kan vente seg, for stabilitet, vern og tryggleik i nær relasjon til andre. Derfor treng barna varm, sensitiv og stimulerande omsorg frå dei tilsette i barnehagen. Gode erfaringar gjennom trygge relasjonar styrker barnets sjølvbilete, aukar trivselen og medverkar til positiv utvikling. Når barnet kjenner seg trygt og godt teke vare på, er utgangspunktet for læring og meistring det beste. Arbeidet med relasjonane mellom vaksne og barn og barna imellom er sentralt for å utvikle og sikre barna eit godt psykososialt barnehagemiljø. Personalet skal behandle kvart barn som subjekt i eige liv med rett til si eiga opplevingsverd, og med moglegheit til å påverke eigen kvardag (Bae, 2009). Personalet skal vise respekt for enkeltbarnet samtidig som dei arbeider aktivt for at kvart av barna skal oppleve tilhørslse i ein positivt fellesskap.

Det førebyggjande arbeidet mot mobbing startar i barnehagen

Mobbing krenkjer enkeltindividet og kan seiast å vere eit brot på retten til å bli respektert og å vere trygg. Barnehagen er ein viktig arena for å førebyggje krenkjande åtfærd. Personalet må vere støttande til stades når barna byggjer relasjonar, deltek i samspel og tileignar seg og vidareutviklar ferdigheiter som gjer samhandlinga mellom dei trygg og positiv. Barnas sosiale utviklingsprosess skal gå føre seg med hjelp av empatiske, deltakande vaksne med god relasjonskompetanse. Personalet anerkjenner barnas opplevingar i møte med andre, medverkar til refleksjon over dei og støttar barnas endrings- og utviklingsprosessar.

Målet er eit trygt og godt psykososialt barnehagemiljø som hindrar at uheldige mønster utviklar eller festar seg over tid. Ein barnehage som arbeider for eit godt psykososialt miljø, arbeider samtidig førebyggjande mot diskriminering og mobbing.

Systematisk og langsiktig arbeid har effekt

Barnehageeigaren må i tillegg til styraren setje det psykososiale miljøet på dagsordenen. Personalet bruker sin samla kompetanse og sitt faglege skjønns når dei planlegg og gjennomfører arbeidet med å støtte barnas sosiale utvikling og skape eit godt psykososialt barnehagemiljø. Innsatsen for å skape eit inkluderande miljø med gode samhandlingsmønster kan rette seg mot enkeltbarn, grupper av barn eller heile barnehagemiljøet. Dette er arbeid som krev kontinuerleg innsats av alle over tid. Styraren har ei sentral rolle som leiar av prosessen. For å sikre at arbeidet blir systematisk og langsiktig, er det viktig å synleggjere arbeidet i planane for barnehagen. Personalet må vurdere arbeidet jamleg.

Barn har behov for vaksne som er til stades

Haldninga til barn som medmenneske kjem til uttrykk gjennom det anerkjennande samspelet personalet har med dei. Barn har behov for å bli sett, høyrte og godteke. Merksemd frå kompetente, varme vaksne som er til stades, er ein føresetnad for barns trivsel i barnehagen. Måten den vaksne svarer og godtek barnet på, er avgjerande for korleis barnet opplever seg sjølv. Kvaliteten på samspelet mellom vaksen og barn har mykje å seie. Personalet skal leggje det daglege omsorgsarbeidet og kvardagsrutinane til rette slik at dette blir til gode opplevingar for enkeltbarnet. Den vaksne viser glede over barnets meistring saman med han eller henne. Det er mange små skritt i kvardagen Kim på eitt år og Anna på fire kan vere stolte over, og det er viktig å stadfeste barnets eigne, unike opplevingar. Ein vaksen

som er til stades, tek på alvor det barnet har med seg, byggjer vidare på det saman med barnet og utfordrar deretter barnet slik at handlingsrommet blir vidare og meistringsmoglegheitene fleire.

Vaksne er etiske rollemodellar for barna

Grunnleggjande verdiar i barnehagen er til dømes fellesskap, omsorg, medansvar, solidaritet, toleranse, respekt, likeverd og retten til å vere forskjellige. Alle tilsette har, som rollemodellar, eit særleg ansvar for å etterleve og formidle det verdigrunnlaget barnehagen har. Dei skal støtte og ta omsyn til enkeltbarnet i tillegg til at dei skaper ein trygg og samtidig utfordrande stad for vennskap og aktiv deltaking i fellesskapen. Personalet viser i det daglege at dei behandlar barna med respekt og toleranse. Dei synleggjer at kvar og ein har verdi og er verdt vørdnad, og at alle har rett til å ha eigne meiningar. Slik blir dei vaksne viktige modellar for barna. Barn oppdagar tidleg at dei er ulike av utsjånad, og at dei opptre og handlar på forskjellige måtar. Ofte undrar dei seg over slike forhold, og dei gir kanskje uttrykk for det ved å sjå på ein annan inngåande, kommentere eller stille spørsmål. Vaksne må stadfeste barnas oppdagingar og vere opne om ulikskapane. Dei snakkar med barna om det dei er opptekne av, og gir konkrete svar tilpassa barnas alder og modning. Da blir det lettare for barna å forstå, og dette legg grunnlaget for å utvikle etisk medvit og eigne etiske haldningar. Vaksne sitt medvit om eigen veremåte er viktig for å vere førebilete for barna. I kva grad personalet respekterer kvarandre og barna, kjem til uttrykk i måten dei ser på og behandlar kvarandre på. Barn ser, høyrer og legg merke til meir enn vaksne av og til reknar med. Personalet må derfor vere spesielt medvitne om kva dei seier, og korleis dei snakkar til kvarandre og saman når barn er i nærleiken. Gode rollemodellarsnakkarikkjenedsetjandetilelleromandre, verken barn, foreldre eller kollegaer. Dei praktiserer empatisk veremåte.

Det er stor skilnad på å le av og le med eit barn

Barn er naturleg sensitive for korleis vaksne opptre overfor dei og omtaler dei. Dersom til dømes ein vaksen gong på gong nemner eitt spesielt namn når konflikthar oppstår, kan det nemnde barnet oppleve at det blir stempla som umogleg eller lite verdsett. For somme av dei kan det føre til at dei adopterer dette biletet av seg sjølve også. For andre barn, som er tilskodarar til dette, kan det føre til at dei tek opp i seg noko av haldningane dei merkar. Det kan resultere i at det nemnde barnet står fram som ein mindre attraktiv leikekamerat eller venn. Derfor er det uakseptabelt å snakke nedsetjande om eller til barn eller gi dei karakteristikkar. I den same kategorien er latterleggjing og ironi. Det kan skade barnas sjølvbilete og gjere barnehagedagen utrygg og utriveleg for den enkelte, og det kan vere svært øydeleggjande for miljøet i gruppa som heilskap.

Barn ønskjer å påverke sin eigen kvardag

Ein vaksen må vere merksam på kommunikasjons-signala til barnet, tolke dei og inngå i samhandling og dialog med barnet på hans eller hennar premisser. Å bli møtt med forståing når ein uttrykkjer eigne intensjonar, anten verbalt eller med kroppsspråk, er ein viktig føresetnad for sjølvkjensla til individa, for den mentale helsa og samhandlinga med andre. Personalets oppgåver spenner frå omsorgs- og læringssituasjonar til uformelt samvær med barna gjennom kvardagsrutinar, i leik og på turar. Barna på si side skal ha medinnverknad på innhaldet i barnehagedagen. Deira trivsel er avhengig av at personalet legg merke til kva dei gir uttrykk for med kroppsspråk, lyttar til det dei seier, og tek omsyn til deira «stemme» i kvardagen. Barn gir til dømes uttrykk for at dei gjerne vil vere med på å planleggje og å vurdere sentrale aktivitetar i barnehagen, og dei vil ha innverknad på si eiga deltaking i desse aktivitetane (Bratterud mfl. 2010). Eit anna døme er at barn seier at dei kan oppleve kjæft som ekkelt og

*Alle vaksne har ansvar for
å ta vare på barnets medfødde tillit til omverda.*

Fritt etter Knut Løgstrup

skremmande. Derfor ønskjer dei at vaksne skal snakke med alminneleg stemme til dei. Dei liker heller ikkje at andre høyrer at vaksne er sinte på dei. Derfor er det viktig at tilsette reflekterer over eigen veremåte, rolle og praksis og vurderer åtferda si med barnas uttrykte ønske og behov som grunnlag.

Barn treng tilgjengelege vaksne

Somme barn gir uttrykk for at dei opplever at vaksne ikkje er innan rekkjevidde eller er tilgjengelege når dei har behov for kontakt med dei. Det kan vere ei stor

utfordring for personalet å rekke over alt. Det gjeld spesielt i hektiske periodar der mykje skjer samtidig, som tilfellet er når praktiske gjeremål skjer parallelt med at barn har behov for omsorg. Derfor er det svært viktig å etablere gode rutinar som gir barna opplevinga av tilgjengelege vaksne. Tenk gjennom korleis de kan leggje til rette dagen slik at barna i størst mogleg grad kan oppnå kontakt med ein av dykk når dei har behov for det. Vurder rutinane jamleg, og leit etter endringar som kan gjere dykk meir tilgjengelege.

Forslag til refleksjon og samarbeid

- A. Kva vil du/de gjere for å byggje gode relasjonar til kvart barn?
Lag ei liste med tiltak som du/de vil prøve ut.
- B. Korleis skal du/de medverke til at nye barnehagebarn, dei yngste spesielt, blir integrerte i og ein del av fellesskapen?
- C. Legg merke til kva barna set pris på, og kva dei ønskjer å gjere meir av i barnehagen.
- D. Legg merke til kva barna ikkje trivst med i barnehagen.
Oppmuntre dei store barnehagebarna til å grunngi det dei seier, når de snakkar saman om dette.
- E. Lag ein plan for korleis du/de kan imøtekomme nokre av barnas ønske eller behov. (Sjå C og D.)
Gjennomfør planen, og snakk med barna undervegs.
- F. Kva hindrar dykk i å vere tilgjengelege for barna i det daglege?
Kva kan de gjere for å betre situasjonen?
- G. Snakk saman om kva som er skilnaden mellom humor og ironi.
- H. Bli einige om kva de kan/skal gjere dersom de opplever at nokon snakkar nedsetjande til eller om eit barn.
- I. Drøft korleis de kan modellere respektfull og tolerant framferd.

Barn, de skal man snakke til som til alle andre folk.

Anne-Cath Vestly

3. Relasjonane og samspelet barna imellom

Barnehagen skal vere ein trygg og utfordrande stad for barna

Barna skal oppleve glede og trivsel saman med andre barn i kvardagsaktivitetar, leik og læring i barnehagen. Barn er relasjonsorienterte og meningssskapande heilt frå dei kjem til verda. Barnehagebarna er sosiale aktørar som sjølve medverkar til eiga og andre si læring og trivsel.

Barnas allsidige utvikling skjer i samspel med andre

Forståing for sosiale forhold og prosessar og meistring av sosiale ferdigheiter krev erfaring med og deltaking i fellesskapen. Barn har behov for å inngå i stimulerande samspel for å utvikle seg optimalt. Samspel skjer i omsorgssituasjonar, leik og læringssituasjonar, med andre ord i alle daglege situasjonar i barnehagen. Barn lærer å vere i samspel med andre gjennom enkelt-opplevingar, utprøvingar og erfaringar. Dei utviklar mellom anna evna til å reflektere over eigne handlingar og veremåtar på grunnlag av det dei erfarer. Barn skal lære å ta vare på seg sjølve og kvarandre. For å handle omsorgsfullt og gjere etisk grunngitte val treng barn moglegheit til å utvikle kunnskapar og ferdigheiter i samvær med andre. Å oppleve meistring i samspel med andre er ein viktig del av kvardagen.

Når barna samhandlar, er dei tilsette deltakande

Barn treng omsorgspersonar som er i stand til å sjå og tolke kommunikasjonssignala deira. Vaksne skal delta aktivt og utviklingsstøttande i kvardagen til barnehagebarna. Derfor omtaler vi det at personalet er til stades, deira roller og medverknad også i dette kapitlet som handlar om barnas relasjonsbygging, deira relasjonar og det sosiale samspelet dei imellom. Dei tilsette er ein sentral ressurs ved at dei bruker seg sjølve som reiskap i arbeidet med barna. Som varme, omsorgsfulle vaksne som ser, bekreftar og anerkjenner alle, er dei

ein viktig faktor i den sosiale læringa til det enkelte barnet i samhandling med andre barn.

Barn treng grenser dei forstår

Barna bør få vere med på å utforme nødvendige grenser og reglar for samværet i barnehagen. Det kan medverke til at rammene i kvardagen blir forstått og oppfatta som meningsfulle. Dei vaksne kommuniserer felles, tydelege og forståelege reglar og grenser til barna, og heile personalet følgjer dei lojalt i kvardagen. Ver merksam på at grenser til ein viss grad vil vere situasjonsbestemte og personavhengige. Dei vaksne viser klart gjennom ord og handling kva dei verdset, og dei praktiserer positive grenser og reglar i samspelet mellom barna.

Dei tilsette observerer barnas samspel

Gjennom observasjon får dei tilsette ei innsikt som er nødvendig for å kunne støtte opp om barnas utvikling. Dei skal observere barna kontinuerleg, og da må dei vere årvakne. Vaksne som er engasjerte og deltek aktivt på barnas arena, får gode moglegheiter til å sjå og høyre kva som skjer i samspelet mellom dei. Barn som fortel at dei blir erta eller plaga av andre, gir uttrykk for at dette gjerne skjer på stader der dei vaksne ikkje er. Derfor er det viktig å leggje det fysiske miljøet til rette slik at det blir oversiktleg nok. Personalet må ha høgt medvit om og reflektere over dei sosiale prosessane i barnegruppa. Barnet si oppleving må vere utgangspunkt for den tilnærminga den vaksne vel i møtet med barnet og i det vidare utviklingsstøttande arbeidet.

Barnas handlingar kan vere føreseielege

Dei tilsette må prøve å vere i forkant av situasjonar der dei er redde samspelet vil gå i stå, og samhandlinga mellom barna truleg vil bli negativ. Slike gjettingar er gjerne baserte på erfaring. Kanskje er det vanleg at Lars blir veldig skuffa over avvising og reagerer med å ta til å gråte og springe og gøyme seg. Kanskje vil Liv, når ho

*Barn er ikkje noko ein elsker fordi dei er barn,
men fordi ein blir venner med dei når ein oppdreg dei.*

Gabriel García Márquez

blir sint fordi Vilde tek dinosauren ho leiker med, kjem til å reagere med å bite og kløre. Den vaksne prøver å vere føre var og tre støttande til. Barnet kan på denne måten få hjelp til sjølv å kjenne forvarsla. Det er viktig å godta kjenslene til barnet der og da. Barnet har lov til å vere skuffa eller vere sint. Handlingane tek derimot den vaksne avstand frå. Det er ikkje formålstenleg å stikke av, og det er ikkje akseptabelt å påføre andre fysisk smerte eller skade. På sikt arbeider personalet med å modellere og løfte fram handlingsalternativ som kan bli moglege strategiar for barna etter kvart.

Barn treng iblant vaksne som grip inn

Ingen barnehage kan heilt hindre at det oppstår spontane episodar med slag eller spark, erting eller ute-stenging, men tilsette som er til stades, må handtere desse episodane. Først må barna få tid til sjølve å stoppe eller endre handlemåte. Samtidig er det ansvaret til dei vaksne raskt å stoppe framferd som går ut over andre fysisk eller psykisk. Vaksne må bry seg og godta at barna opplever og føler slik dei gir uttrykk for der og da. Barn har behov for omsorgsfulle vaksne som gir dei høve til å få eit forhold til eigne kjensler, slik at barna på sikt skal kunne identifisere kjenslene og gjere dei tilgjengelege og handterbare. Gi uttrykk for at handlingar som går utover andre, er uakseptable, og vektlegg at alle har ansvar for at alle barna har det bra i barnehagen. Målet er ikkje å gjere alle like, men formålet er å bevisstgjere barna og støtte dei i måten dei handlar på, slik at samspelet med andre blir meir smidig og positivt og ei kjelde til glede.

Barna treng erfaring med å handtere konflikhtar

Interessekonflikhtar og maktspel oppstår no og da mellom barna. Ein tilsett som observerer ein konflikt mellom barn, bør til å begynne med ha ei avventande haldning og la barna få moglegheit til å prøve å handtere konflikten sjølve. Dersom barna ikkje klarer å handtere konflikten på eiga hand, kan den vaksne medverke som meklar eller støttespelar. Dersom barna uttrykkjer seg verbalt, lyttar den vaksne og dei involverte barna til forklaringane til alle. Legg vinn på å sjå saka frå sidene til alle. Det er viktig å unngå å gi uttrykk for at det er ein vinnar og ein tapar. Barn som opplever ein vanskeleg episode, skal møte ein vaksen som er trygg, inkluderande

og tek godt vare på dei. Barn som har gjort noko som er uønskt eller uakseptabelt, skal oppleve at den vaksne ikkje fordømmer eller aviser dei, men klart tek avstand frå det dei har gjort, og samtidig anerkjenner kjenslene deira og viser respekt og varme. Det er lov å vere sint, men det er ikkje lov å slå. Den vaksne skal òg vise at han eller ho har forventningar til og tru på barnet. La barna sjølve komme med forslag til løysingar, snakk saman om dei og la barna prøve ut det løysingsforslaget dei har mest tru på. Barn som har utført ei negativ handling, vil ofte ha eit ekstra behov for raskt å bli sett og godteken i ein annan situasjon som dei meistrar, til dømes i samhandling med andre rundt matbordet eller på tur same dagen. Det er viktig å aktivere ressursane til barna. Ta utgangspunkt i det som barna meistrar, og støtt utviklinga av desse ferdigheitene.

Barn vel gjerne strategiar som dei opplever som verknadsfulle

Sinne heng ofte saman med at det oppstår situasjonar der interesser og behov til enkeltbarnet kjem i konflikt med interesser og behov andre har. Dersom eit barn til dømes gong på gong opplever at det får viljen sin eller oppnår det det ønskjer, om det hyler eller luggar når det er sint, kan det vere stor sjanse for at det vil bruke denne strategien vidare. Ein vaksen bidrar til å gjere barnet merksam på kva for konsekvensar denne handlinga har for andre og for barnet sjølv. Det kan hjelpe barnet til å sjå andre handlingsalternativ neste gong det kjenner sinne.

Barn har behov for meistringsstrategiar

Barn treng handlingsmønster dei kan bruke dersom dei blir plaga, erta eller utestengde. Mange barn har eit repertoar dei bruker i kvardagen. Somme barn kan ha nytte av å sjå nøye på andre barn eller saman med ein vaksen reflektere over ulike strategiar for å vidareutvikle sine eigne. Det kan til dømes handle om å velje å setje ei grense dersom noko blir for ustyrleg eller ubehageleg ved å signalisere at den eller dei andre skal stoppe, gå unna sjølv og/eller be om hjelp frå vaksne. Barna kan òg prøve å ta ansvar ved å be om vaksnehjelp på vegner av andre. Slik øver barna opp det moralske ansvaret.

Når barn endrar åtfærd, kan det vere teikn på at dei ikkje trivst

Dei tilsette må vere i stand til å kjenne att teikn på negative samhandlingsmønster og arbeide aktivt for at dei ikkje utviklar seg eller varer ved. Dei observerer barna over tid og er merksame på eventuelle endringar i åtfærd deira. Eit vanleg teikn på at barn ikkje har det bra, er at dei ikkje vil til barnehagen. Andre teikn kan vere at elles utettervende og glade barn blir stille, alvorlege og inneslutta. Aktive barn kan trekkje seg unna leik, søkje mindre kontakt med andre enn tidlegare og bli passive. Eit barn som tidlegare har delteke i godt samspel med andre barn, kan bli uroleg, springe rundt, lage mykje lyd, øydeleggje for andre og vise frustrasjon og sinne. Somme kan reagere med å bli slitne og trøytte, klengje på vaksne eller gråte meir enn tidlegare. Andre kan få problem med å ete eller sove.

Opplevinga av å bli erta, plaga eller utestengd vil alltid vere subjektiv

Barnet sjølv må ha moglegheit til å formidle korleis det har det i barnehagen. Dei minste barna kan ikkje fortelje med ord om noko er bra, vondt eller vanskeleg, men med kroppen og med nonverbale kommunikasjonssignal kan dei gi uttrykk for korleis dei opplever kvardagen. Etter kvart blir barna i større grad i stand til å setje ord på kjenslene, behova og tankane sine.

Dei vaksne kan snakke med dei om korleis dei har det, kva dei eventuelt ikkje trivst med, eller kva dei synest er vondt eller vanskeleg i barnehagen. Med dei fleste av dei eldste barna kan dei vaksne ta opp det dei sjølv observerer, snakke med barna om det og drøfte det med dei. Men ver merksam på at også dei større barna kan ha vanskar med å uttrykkje tankar og kjensler. Somme kjem kanskje ikkje til orde i ei gruppe med mange barn, andre tenkjer at det ikkje er mogleg å snakke med nokon om problem eller dei ønskjer ikkje å snakke med nokon om dette. Kanskje er dei heller ikkje i stand til å setje ord på at dei ikkje har det bra, eller kva som er i vegen. Dei tilsette observerer barnas kroppshaldning, mimikk, kjenslemessige uttrykk og samspelet deira med andre. Dei prøver å snakke med barna, lyttar til det dei seier, og legg vekt på å finne ut kva barna gir uttrykk for.

Barn treng vaksne som tek ansvar

Det barnet som blir utsett for erting eller plaging, har ikkje skulda for det, og det barnet som blir utestengt frå leik eller utsett for krenkjande åtfærd, har heller ikkje ansvaret for det som skjer. Det er alltid ansvaret til dei tilsette å handtere slike problem i barnehagen. Det er òg ansvaret til dei tilsette å ta vare på det barnet som har utført ei negativ handling, inkludere det og hjelpe det inn i fellesskapen.

Forslag til refleksjon og samarbeid

- A. Kva for utfordringar observerer de i samspelet mellom barna? Kva bør de konsentrere innsatsen om no?
- B. Kva gjer du/de når eit barn gir uttrykk for at det mistrivst? Vel nokre tiltak. Gjennomfør tiltaka. Korleis verkar dei?

4. Vennskap

Vennskap er viktig for barn i alle aldrar

Å vere venner er å møtast i eit forhold der den enkelte opplever seg som godteken og verdsett for akkurat den han eller ho er. Også dei yngste barna har sterke vennsksrelasjonar, og mange barn gir uttrykk for at det beste ved barnehagen er å få møte andre barn og leike med vennene sine. Vennskap medverkar til ei kjensle av deltaking og fellesskap som igjen medverkar til positiv sjølvkjensle. Å høyre til ei gruppe gir barn tryggleik og sosial tilknytning. Opplevingar saman med andre barn kan vere vegen inn i nye vennskap. Å etablere vennskap og halde dei ved like er ein viktig faktor i sosialiseringssprosessen og ein førebyggjande faktor mot uheldig og negativ utvikling.

Alle barn bør ha minst ein venn

Somme barn gir uttrykk for at dei ofte ikkje har nokon å leike med i barnehagen. Når vi veit kor viktig vennskap er, kan vi ikkje slå oss til ro med at nokon opplever at dei ikkje har venner eller kjenner seg einsame. Ei sentral oppgåve for dei tilsette er å hjelpe barna med å byggje relasjonar til kvarandre. Dei vaksne kan til dømes invitere barn som ikkje til vanleg er saman, til å delta i ein felles aktivitet eller leik, og dei kan leggje til rette for nye vennskap når dei gjer justeringar av faste plassar i garderoben eller i rekkja på tur. Opplevingar i små grupper på tvers av avdelingar kan òg vere introduksjonen til nye fellesskap og vennskap. Det er viktig å vere merksam på at gryande vennskap kan vere skjøre. Observant personale legg merke til når barn knyter nye band, og dei er vare slik at dei ikkje grip inn og forstyrrar slike prosessar. Da er det til dømes viktig ikkje å lage ei gruppeinndeling som skil barna, eller vise dei til faste plassar ved matbordet eller i samlingskroken.

*Ingen ville vel ønske å leve utan venner,
sjølv om han hadde alle andre goder.*

Aristoteles

Forslag til refleksjon og samarbeid

Kva kan du/de gjere for å støtte opp om barnas vennskap?

5. Sosial kompetanse

Sosial kompetanse er nøkkelen til trivsel i fellesskapen i barnehagen

Barn er sosiale heilt frå fødselen, og dei kommuniserer med vaksne og kvarandre både gjennom kroppslege og språklege handlingar. Sosial kompetanse handlar om å kunne kommunisere godt og omgåast med andre i ulike situasjonar. Denne kompetansen er sentral for at enkeltbarnet skal lykkast og trivast, og for at det skal bli verdsett som venn og likeverdig deltakar i samspelet med dei andre barna. Eit barn som samhandlar godt med andre, kan både tilpasse seg fellesskapen og vere

ein synleg deltakar som hevdar sin plass. Forsking viser at barns evne til å etablere vennskap i stor grad heng saman med den sosiale kompetansen deira. Sosial kompetanse består av eit sett ferdigheiter som naturleg inngår i ein heilskap i barnas samspel, til dømes sjølvkjensle, empati, prososial åtferd, sjølvhevdning og sjølvkontroll. Kva for ferdigheiter som er aktuelle, vil avhenge av situasjon og samanhengen. I relasjonane til vaksne og barn i barnehagen vidareutviklar barnet den sosiale kompetansen som det treng i relasjonar til andre menneske generelt.

Omgrepsforklaringar som kan vere nyttige i personalets refleksjon over sosial kompetanse

- **sjølvkjensle:** å oppleve eigeverd, akseptere seg sjølv, kjenne seg akseptert, oppleve indre styrke og ha ei positiv haldning til seg sjølv
- **empati:** å ha forståing for perspektiva, tankane og kjenslene til andre, kunne leve seg inn i andre sin situasjon, vise medkjensle og ta omsyn og kunne tolke og forstå kjensleuttrykk
- **prososial åtferd:** å ha positive, sosiale haldningar og å kunne utføre handlingar som å oppmuntre, bry seg om, vise omsorg, hjelpe til og dele med andre
- **sjølvhevdning:** å kunne hevde seg sjølv og eigne meiningar på ein god måte, våge å stå imot gruppepress, ta initiativ og bli med på leik og samtalar som allereie er i gang, delta uoppfordra og invitere andre
- **sjølvkontroll:** å kunne tilpasse seg ulike situasjonar, takle konflikhtar og utsetje eigne behov og ønske i situasjonar som krev turtaking, kompromissar og felles avgjerder

Empati er ein sentral kompetanse i barnehagen

Empati er evna til å leve seg inn i ein annan persons situasjon og forstå korleis den andre har det. Ein som er empatisk, klarer å skilje mellom eigne og andre sine tankar og kjensler. På den måten er det mogleg å forstå at ein annan kan oppleve ein gitt situasjon annleis enn ein sjølv ville gjort. Ein empatisk person har ikkje berre evna til å sjå om ein annan er glad eller trist, men han eller ho evnar også å forstå andre sine motiv for handling. I barnehagen vil det handle om at barna kjenner at det gjer noko med dei, til dømes at det gjer vondt inni dei når dei ser at ein annan er lei seg, eller når dei opplever at nokon sårar ein annan. Dette er grunnleggjande viktig i samspelet mellom barna. Empati kjem ofte til uttrykk gjennom handlingar. Barna kan til dømes tenkje at dei sjølve kan gjere noko i ein situasjon som er vanskeleg for ein annan. Empati gjer barna betre i stand til å kommunisere med, vise omsorg for og hjelpe kvarandre. Dette er føresetnader for nærleik mellom barna. Det er òg viktig sjølv å oppleve empati frå andre i ulike samanhengar. Barna utviklar empati gjennom erfaringar i daglege situasjonar. Dei vaksne viser at dei anerkjenner dei prososiale handlingane til barna.

Døme på arbeid med sosial kompetanse i barnehagen

Barn utviklar sosial kompetanse først og fremst i det daglege, uformelle samspelet med andre i kvardagen. Vi tek likevel med døme på korleis nokre barnehagar vel å arbeide for å rette søkjelyset mot sosial kompetanse. Felles for døma er at vaksne inviterer dei litt større barna til refleksjon. Barna set ord på eigne tankar, meiningar og kjensler.

Formelle samtalar

Formelle samtalar skil seg frå dei spontane kvardags-samtalane ved at dei er planlagde og blir leidde av ein vaksen. Nokre barnehagar bruker ein metode som dei kallar barnesamtalar eller barnemøte. Barna tenkjer på og snakkar saman om opplevingar i kvardagen og kjensler og tankar knytte til dei. Somme vel å ta utgangspunkt i bilete som viser barn som samhandlar på ulike måtar, eller barn som viser ulike kjensleuttrykk. I slike samtalar treng barna tid til å tenkje seg om. Dei set ord på tankar og kjensler og får erfaring med å ta

ordet og hevde eigne meiningar. Ved å lytte til andre, får dei moglegheit til å sjå ei sak frå fleire sider og til å leve seg inn i andre sin situasjon, empati. Ein tredje variant er filosofiske samtalar. Slike samtalar tek utgangspunkt i ei problemstilling, og barna tenkjer, snakkar saman og svarer på spørsmål som ikkje har gitte eller endelege svar.

Litteratur

Biletbøker og eventyr kan opne for tankar og samtalar om kjensler og medkjensle og ulike handlingsalternativ. Barna kan snakke saman om kva dei trur personane tenkjer og føler. Dei kan prøve å setje seg inn i situasjonane dei høyrer om, og grunngi kvifor personane handlar som dei gjer. Dei kan òg få som oppgåve å fortelje kva dei trur kjem til å skje vidare i historia, og kva dei sjølve ville gjort om det var dei som opplevde dette.

Dramatisering og rollespel

Når barna dramatiserer eit eventyr eller spelar roller i leik, deltek dei i samspel med ein eller fleire. Samtidig får dei moglegheit til å komme nær ulike kjensler knytte til rollene og situasjonane. Dette kan vere med på å byggje opp om barnas empatiske evner. Vaksne kan òg spele rollespel for barna. Det kan handle om nokon som viser prososial åtferd eller tydeleg manglar denne sosiale kompetansen. Tilpass innhaldet til barnas alder og kompetanse. Kontrastane kan gjerne vere tydelege, til dømes ein som deler med ein annan, og ein som ikkje vil dele, ein som hjelper til og ein som snur ryggen til og går sin veg frå ein som treng hjelp. Snakk med barna om inntrykka, opplevingane og tankane deira etterpå. La dei vurdere ulike handlingar og grunngi kvifor dei til dømes synest noko er bra og noko er dumt.

6. Arbeid med kommunikasjon og språk

Kommunikasjon er viktig for å forstå og bli forstått

Å kunne setje egne grenser ved å gi eit stoppteikn med handa eller seie nei eller stopp dersom det skjer noko barnet ikkje liker, er ei viktig kommunikasjonsferdigheit i barnehagekvardagen. På same måte er det sentralt å kunne tolke andre sine signal for å forstå kva som er ønskt eller akseptabel åtferd, eller kva som overskrid deira grenser. Personalet støttar barnet når det prøver seg fram i daglegdagse situasjonar. Hjelp barnet med å kommunisere egne kjensler og tankar, å uttrykkje egne ønske og behov og å tolke andre sine kjensler, ønske og intensjonar. Dette treng barna tid til å prøve ut og erfare i ulike situasjonar gong etter gong over tid.

Språk er viktig for å kommunisere

For å hevde seg positivt i samvær med andre er

det sentralt å beherske språket. Barn som ikkje kommuniserer godt munnleg, kan bli overhøyrde og oversett i samspelet med andre barn. Mangelfull verbal kommunikasjon kan òg vere årsak til konflikhtar. Til dømes kan eit barn med eit anna morsmål enn norsk oppleve frustrasjon over ikkje å bli forstått, og det er ikkje uvanleg at ein toåring som førebels ikkje klarer å setje ord på egne behov og ønske, i ein periode slår, dyttar eller bit når han eller ho blir frustrert eller sint. Å arbeide aktivt og systematisk med språk i barnehagen er derfor ein god strategi for å skape relasjonar og oppnå smidig og positivt samspel mellom barna i samvær og leik. Dette er ein sentral del av samhandlinga i kvardagen. I tillegg kan dei tilsette leggje til rette for samtalar i små barnegrupper der alle barna får delta og blir sett og høyrde.

Leiken er nødvendig i eit menneskes liv.

Thomas Aquinas

7. Barnas samspel i leik

Store delar av barnehagedagen består av leik

Barnehagen skal medverke til den gode barndommen ved å gi barna moglegheit for leik som kjelde til trivsel. Leik er ei grunnleggjande livs- og læringsform. I leik kan barna delta med lyst og engasjement. Eit leikande barn kan skilje leik frå andre aktivitetar og tolke leikesignal. Barn som leiker, viser evne til å slappe av, la seg rive med og ha det morosamt åleine eller saman med andre. Leik er ei kjelde til humor og glede, og gjennom ulike former for leik får barna moglegheit til å uttrykkje seg og kjenne at eiga opplevingsverd gjeld. Konstruktiv, sosial utvikling skjer i relasjonar der målet er likeverd mellom deltakarane slik tilfellet er i leik.

Barna utviklar leikekompetanse

Barn skal meistre ferdigheiter både for å komme inn i leik og for å føre han vidare. Barns leik kan vere komplisert, og nokre leikar krev erfaring og øving. Mange barn lærer av å observere andre i leik, noko dei må få tid og rom til å gjere. For å hjelpe barna med å utvikle god leikekompetanse må dei tilsette vere til stades der barna leiker. Dei vaksne observerer leiken og reflekterer over det dei opplever og erfarer. Det er viktig å ha auge for samspelet i leiken og leggje merke til korleis det går. Dei vaksne tenkjer gjennom korleis dei sjølve eventuelt best kan og bør hjelpe til.

Barn vil gjerne involvere vaksne i leik

Barn kallar ofte på merksemd frå vaksne når dei leiker. – Sjå på meg! roper barnet når det huskar høgt eller kjem i god fart ned sklia. Da er det nettopp det barnet ønskjer: at det skal bli sett og lagt merke til av den vaksne. Parallelt med at barna er opptekne av og bruker tid saman med kvarandre i leik, ønskjer dei iblant å involvere vaksne i leiken. Når ein vaksen deltek i leik, blir forholdet mellom den vaksne og barnet for ei stund prega av ein symmetri som er annleis enn i kvardagen elles. Barnet kan styre samspelet ut frå sine spontane, leikande innspel og på den måten oppleve eigen vilje til både å bestemme og til å uttrykkje tankar, fantasi og kjensler. Samtidig erfarer barnet da at den vaksne

tilpassar seg og har respekt for hans eller hennar intensjonar. Barnet kan i dette samspelet auke eigen leikekompetanse. Humor og oppleving av delt glede medverkar til å styrkje forholdet mellom vaksen og barn og til trivsel i kvardagen.

Somme barn strevar med å delta i leiken

Somme barn deltek ikkje naturleg i leik, og somme fell utanfor leikefellesskapen i barnehagen. Det kan vere ulike og samansette grunnar til dette. Barna kjem til barnehagen med ulike erfaringar, og kanskje fungerer ikkje barnehagen godt nok som fellesarena til å fange opp desse ulikskapane. Sosial kompetanse er ein føresetnad for å delta i leik, og nokre av barna meistarar ikkje dei sosiale ferdigheitene som leiken krev, godt nok i alle situasjonar. Eit barn kan til dømes falle ut av ein leik fordi det ikkje forstår kommunikasjonen som skjer i denne leiken. Andre som meistarar desse ferdigheitene godt, kan bli premissleverandørar og leiarar i leiken. Somme barn blir jamleg avviste frå leik eller ignorerte. Andre barn får til dømes særst ofte eller alltid tildelt passive roller som å vere baby eller hund i ein rolleleik. Det er personalets ansvar å medverke til å leggje til rette for leikesituasjonane slik at leiken blir mest mogleg inkluderande, og slik at negative handlingsmønster ikkje festar seg.

Nokre barn har behov for støtte av vaksne i leiken

Dei fleste barn deltek med liv og lyst i leik i barnehagen. Men nokre barn har behov for hjelp og støtte frå tilsette for å bli inkluderte i leiken. Det er i situasjonen her og no den vaksne kan medverke. Det er samtidig viktig at han eller ho er litt avventande og vurderer situasjonen slik at velmeint støtte ikkje avbryt eller styrer leiken. Den vaksne går inn i leiken på barnets premissar. Han eller ho kan opptre som medspelar og støtte barnet slik at det kan meistre ulike leikesituasjonar. Til dømes kan barnet trenge hjelp til å tolke signal frå andre deltakarar i leiken, forstå kva som skjer, og få oversikt i leiken. Den vaksne kan òg hjelpe barnet med å kommunisere dei tankar, meiningar, ønske og intensjonar barnet har, slik

*Jeg lekte med tanken. Det var den jeg lekte mest med.
Jeg hadde ingen andre å leke med.*

Lars Saabye Christensen

at det blir ein aktiv deltakar i leiken. Erfaringane kan medverke til at barnet styrkjer leikekompetansen sin.

Barna kan ha behov for nye impulsar i leiken

Tilsette som deltek i oppstarten av ein leik, kan gi nye impulsar, inspirere og medverke til variasjon i leiken. Dei kan medverke ved å introdusere element av rolleleik for eitt- og toåringar gjennom "å late som om". For eldre barn kan vaksne introdusere nye leikar, til dømes regelleikar eller andre felleisleikar som kan inkludere fleire barn. Dei kan òg ta inn nye leiketema. Ta gjerne utgangspunkt i felles opplevingar som ein tur til ein gard, eit eventyr om troll, ein film om dyr i jungelen eller noko barna har interesse for, eller er opptekne av. Finn fram utstyr, gjerne i samarbeid med barna, og plasser dette synleg og tilgjengeleg. Legg leikeområdet til rette. Dei vaksne kan gjerne delta i leiken på barnas premisser til å begynne med for seinare å trekkje seg tilbake.

Barn kan trivast i små leikegrupper

Nokre barn opplever barnehageleiken med mange barn inne eller ute som uroleg, uoversiktleg, kaotisk, overveldande eller vanskeleg å bli ein deltakar i. Da kan det vere nyttig at personalet hjelper til med å skape eit miljø for og ei ramme rundt leiken. Ein vaksen kan etablere ein leik i eit avskjerma, rolig område saman med nokre få barn. Når det er få å leike med, blir det enklare for barna å forstå samanhengen i leiken og følge eit leiketema. Leikegruppa gir oversikt, struktur og tryggleik (E.B. Ruud 2010). Den vaksne får god oversikt over leiken og kan i ro observere samhandlinga mellom barna for deretter eventuelt å medverke støttande på ein hensiktsmessig måte. Slike grupper bør bestå over noko tid slik at barna blir kjende med kvarandre, byggjer relasjonar, opplever og erfarer ved å delta i gode leikesituasjonar. Tilsette kan leggje til rette for leik på tvers av avdelingar slik at barn som vanlegvis ikkje treffer

kvarandre, får moglegheit til å leike saman. Til dømes kan barn med same morsmål ha glede av å leike med kvarandre.

Barna kan imitere modellar

Tilsette kan hjelpe barna ved sjølve å vere gode rollemodellar i ulike leikesituasjonar og vise moglege handlingsmønster. Dei kan vise korleis dei ber om innpass i ein leik, tek tur i leik, forhandlar om roller og løyser konflikter på formålstenlege måtar. Samtidig kan ein vaksen setje ord på dei indre prosessane før det han eller ho gjer, slik at tolkinga og vurderinga av situasjonen kjem fram og blir tydeleg for barna. Ein snakkande modell lèt barna ta del i tankane og resonnementa sine. Barna kan lære av modellen og prøve ut ulike måtar å opptre på. Dei tilsette syner at dei er inkluderande. Dei viser til dømes korleis dei inngår avtalar om å bestemme litt kvar i leiken, eller korleis dei deler leiker. Dei vaksne må gi uttrykk for at dei ser barna når dei meistrar ulike sosiale ferdigheiter i leiken. Dei legg merke til barna og forsterkar den positive samhandlinga mellom dei ved å kommentere og synleggjere ho. På den måten kan barna naturleg bli modellar for kvarandre. Slik kan barn og vaksne saman prøve ut, byggje og etablere strukturar som kan verke på sikt.

Av og til oppstår det interessekonflikter mellom barna i leik

Det kan oppstå konflikter når til dømes to barn vil leike med same leike, eller dersom grupper av barn vil leike på eit spesielt, avgrensa område samtidig. Barna posisjonere seg også i leik. Dei tilsette følgjer med og tek signala på alvor. Barn kan sjølve ha vanskar med å vurdere korleis andre opplever dei og det dei gjer i leiken. Det kan òg iblant vere vanskeleg for barn å sjå samanhengen mellom årsak og verknad i samspelet med andre. Vaksne kan hjelpe dei med å forstå det som skjer, og rettleie dei i konkrete situasjonar. Dei kan medverke ved å mekle og gjennom å hjelpe til med å finne kompromiss. Det kan til dømes vere aktuelt dersom eit barn blir ekskludert frå ein leik som er i gang. Barnet ser følgjene, men forstår kanskje ikkje sjølv kvifor det ikkje får delta lenger. Den vaksne på si side har lagt merke til at dette barnet har vore dominerande i leiken, og at dei andre har blitt lei av å bli bestemt over. Det er først viktig for den vaksne å ta seg av det barnet som er lei seg fordi det opplever å bli utestengt. Han eller ho kan spørje barnet om det sjølv har løysingsforslag. Saman kan dei to snakke om eventuelle alternativ og vurdere dei. Alternativt kan den vaksne tilby seg å hjelpe barnet vidare i leiken utan å bestemme så mykje. Ved å kommunisere ope, vere konkret og medverke sjølv rettleier den vaksne barnet på ein formålstenleg og trygg måte.

Forslag til refleksjon og samarbeid

- A. Del opplevingar der de har medverka positivt i barnas leik på deira premissar, og drøft kva som kjenneteiknar gode innspel frå vaksne i barnas leik.
- B. Snakk saman om korleis barnehagen kan leggje til rette for leik i små grupper, og drøft kva de kan oppnå med det.

8. Samarbeid mellom barnehage og heim

Samarbeid med barnets heim skal liggje til grunn for verksemda

Alt barnehagen gjer, skal ha barnets beste som grunnlag, og eit nært samarbeid med heimen er viktig for å støtte barnets utvikling. Relasjonen mellom barnehage og heim må vere prega av openheit og likeverd. Personalet har ansvar for å samarbeide med alle foreldra på ein slik måte at dei opplever at dei blir sett, høyrde og inkluderte. Det er viktig for foreldra at personalet viser interesse for barnet deira og opptre som personar som er til stades og trygge.

Foreldra følgjer barnet til ein ny arena

Gjensidig og varm kommunikasjon mellom dei føresette og tilsette i barnehagen har positiv effekt på korleis barna fungerer og trivst. Foreldra sin nærleik til og kunnskap om eige barn er grunnlaget for samarbeidet, og dei skal ha medinnverknad på den kvardagen barnet deira deltek i i barnehagen. Foreldra og personalet møter i hovudsak barnet på kvar sin arena og i ulike kontekstar, og dei kan derfor ha ulik kunnskap om barnet. Begge partar kan ha nytte av å utveksle denne kunnskapen. Eit samla blikk og felles refleksjon kan medverke til ei meir heilskapleg og nyansert oppleving som grunnlag for godt samspel med barnet.

Foreldra og tilsette møter kvarandre dagleg

Dagleg kontakt og uformell småprat om barnet og det som skjer i barnehagen, er ein viktig base for foreldre-samarbeidet. Slik opplever foreldra at personalet ser, er oppteken av og tek vare på deira barn, og det kan medverke til at dei får tillit til barnehagen. Når foreldra hentar barnet sitt, kan dei til dømes få innblikk i dagens aktivitetar, barnets opplevingar og eit inntrykk av korleis barnet har hatt det. Dette er ein god innfallsvinkel for foreldra sine samtalar med eige barn om innhaldet denne dagen og om barnets opplevingar av barnehagedagen. Det er òg eit godt utgangspunkt for å vurdere barnets trivsel og ein nyttig innfallsport for laupande samarbeid med barnehagen.

Foreldra er ein viktig ressurs

Dei tilsette og foreldra må arbeide saman for å oppnå eit inkluderande og godt psykososialt miljø som førebyggjer vantrivsel, utryggleik, diskriminering og krenkingar. Personalet må vise i praksis at dei ser foreldra som ein ressurs, og at deira bidrag er viktig for at barna skal trivast. Samtalar om og refleksjon over formålet med barnehagen, som å møte barna med tillit og respekt, og grunnleggjande verdiar som fellesskap, omsorg, toleranse, medansvar og solidaritet, bør gå føre seg jamleg og innehalde eksempel frå barnehagekvardagen. Foreldre og barnehage samarbeider i haldningsarbeidet og tek felles ansvar for å støtte og styrkje barna. Foreldra kan fange opp signal om livet i barnehagen og deretter komme med innspel som kan ha mykje å seie for kvaliteten på miljøet. Barnehagen kan vere ein arena der foreldra møter kvarandre og byggjer nettverk.

Foreldra er naturleg bekymra for barna deira

Dei tilsette må gi tydeleg uttrykk for at det er naturleg at barn har utfordringar i samspelet med kvarandre i løpet av småbarnsalderen, og at dei fleste barn no og da vil kunne oppleve ubehagelege situasjonar. Det kjennest likevel vondt for foreldra å høyre om eller observere episodar der eit barn blir utestengt, erta eller plagat. Det er òg vanskeleg for foreldra å oppleve at eit barn iblant, i ein periode eller stadig ertar, plagar eller stengjer andre ute. Personalet må da beskrive korleis dei sjølve opptre i kvardagen. Sentrale moment vil vere deira nærleik til barna, observasjon, ingen aksept for åtferd som går ut over andre, og vaksne som støtte-spelarar i barnas samhandling.

Foreldra treng informasjon

Etablerte, gode relasjonar mellom foreldra og dei tilsette gjer det enklare og tryggare å ta opp problem eller uro. Det er viktig at innhaldet i uformelle samtalar med foreldra når andre er i nærleiken, er positivt vinkla og i stor grad handlar om barnets opplevingar og meistring, også sosial meistring. Dersom barnet er til stades, er

det naturleg at dei vaksne involverer det i samtalen. Personalet legg vekt på kor avgjerande det er at foreldra tek kontakt direkte dersom dei er bekymra for eit barn, og dei understrekar at barnehagen òg vil vere rask til å informere foreldra. Om barnet sjølv gir uttrykk for at det ikkje trivst, eller når foreldra eller personalet av ein eller annan grunn er bekymra for eit barn eller er usikre på noko, må partane snakke saman og samarbeide om løysingar og mot felles mål. Slike samtalar må gå føre seg på tomannshand. Det må vere ein open dialog der personalet grunngir og forklarar kva dei gjer, og på kva måte dei gjer det. Understrek at det er barnehagen sitt ansvar å ta seg av dette. Snakk òg om korleis foreldra kan følgje opp og støtte arbeidet. Hald tett kontakt og bli einige om møtepunkt.

Foreldremøta er ein samarbeidsarena

Tema som *Barnehagens arbeid med sosial kompetanse*, *Barnehagen som dannelsesarena* og *Kjenneteikn på ein barnehage med godt psykososialt miljø* er sentrale, og dei er nyttige som innhald på foreldremøta. Inviter òg foreldra til å komme med forslag til tema dei ønskjer å ta opp på fellesmøta. På slike møte må barnehagen i tillegg informere foreldra om det fortløpande, førebyggjande arbeidet med å skape eit godt psykososialt barnehagemiljø. Ta utgangspunkt i fakta og kvardagsforteljingar. Foreldra kan deretter samtale i grupper om det aktuelle temaet eller gitte problemstillingar innfor temaet. Avslutt gjerne med ein oppsummerande samtale i plenum. Kanskje blir det naturleg å konkludere med noko som foreldra og barnehagen kan samarbeide om vidare, eller med ein avtale om oppfølging og vurdering på neste møte.

Forslag til refleksjon og samarbeid

- A. Kva kjenneteiknar foreldresamarbeid med høg kvalitet?
 - B. Korleis skal du/de fortløpande gi foreldra støttande meldingar om eige barn?
 - C. Kva for tema ønskjer de å ta opp på neste foreldremøte?
 - D. Planlegg og gjennomfør eit foreldremøte som handlar om samhandling i barnehagen.
- Vurder møtet, og noter tips for oppfølging og for neste møte.

9. Samarbeid i personalet for eit godt barnehagemiljø

Trygge vaksne skaper trivsel

Gjensidig openheit og støtte i samarbeidet er viktig for personalet. Alle kan gjere feil, og ingen dagar er som regel like gode. Ein gjennomgåande akseptierende og anerkjennande veremåte medverkar til tryggleik, tillit og trivsel. Ei felles grunnhaldning om at alle i prinsippet vil kvarandre vel, kan vere eit godt utgangspunkt. Det er gunstig å utvikle ein hjelperkultur der kollegaer støttar kvarandre. Det motverkar utryggleik og stress og medverkar til aktiv deltaking og innsats. Personalet bør reflektere over eigen veremåte og samhandling og arbeide saman for å auke kvaliteten på det kollegiale samspelet.

Tilsette er bidragsytarar til miljøet og kulturen i barnehagen

Også relasjonar og samspel mellom dei vaksne har mykje å seie for det psykososiale miljøet i barnehagen. Trygge tilsette i eit inkluderande arbeidsmiljø medverkar til varme i miljøet rundt. Humor kan vere ei vitamininnsprøyting i kvardagen. Tilsette som trivst på jobben, opplever ofte overskot. Deira trivsel har smitteeffekt og gunstig innverknad på kvardagsatmosfæren.

Tilsette deler ansvaret

For å oppnå eit godt barnehagemiljø er det viktig at dei tilsette samarbeider tett og tek felles ansvar. Da snakkar dei saman om verdiar dei skal handle ut frå, og drøftar seg fram til felles haldningar som grunnlag for å bli einige om korleis dei skal handle. Den enkelte må ha eit bevisst og reflektert forhold til reglane og rutineane som styrer dagen. Samtidig har kvar og ein eit personleg handlingsrom innanfor felles grenser, og det vil alltid vere behov for eit profesjonelt skjønn i kvardagen.

Endringsvillige tilsette kan medverke til auka kvalitet

Dei tilsette reflekterer over det dei ser og høyrer når dei er saman med barna, snakkar saman om kva dei opplever og ser i barnegruppa, og reflekterer over eigne

verdiar, haldningar og handlingar. Når heile personalet handlar konsekvent etter felles prinsipp, kan barnas kvardag bli føreseieleg, oversiktleg og gjennom det trygg. Dei fleste sanningar går ut på dato, og alle fellesskap er i stadig endring. Planar, rutinar og reglar må vurderast fortløpande og reviderast ved behov for å halde oppe høg kvalitet.

Styraren er ein sentral relasjonsbyggjar

Ein styrar er leiara for vaksne og barn i barnehagen. I alle organisasjonar har leiinga mykje å seie for den moglegheit og motivasjon medarbeidarane har for å gjere ein god innsats. Styraren har eit stort ansvar for det psykososiale miljøet i barnehagen. Det krev at han eller ho er reflektert og bruker eigen kunnskap om barns utvikling, læring, sosialisering, relasjonar og relasjonsbygging som utgangspunkt for å byggje eit godt psykososialt miljø. Styraren må medverke aktivt i arbeidet med å skape gode relasjonar mellom barn og vaksne, barna imellom og mellom dei vaksne, medrekna foreldra. Han eller ho bør vere synleg og involvert i barnas daglege gjeremål og opplevingar i så stor grad som det er mogleg i ein travel kvardag.

Styraren leier utviklingsarbeidet i barnehagen

Personalet er nøkkelen til kvalitet. For å skape eit godt psykososialt miljø i barnehagen er det derfor viktig at styraren tilset kompetente vaksne og leier eit kontinuerleg og langsiktig utviklingsarbeid. Personalet har behov for teoretisk kunnskap med praktiske døme som forankrar teorien, og eigne erfaringar. Styraren sjølv bør vere oppdatert på ny forskning og teori. Han eller ho gir dei tilsette moglegheit til å styrkje eigen kompetanse og vidareutvikle eigne ferdigheiter. Styraren støttar dei tilsette slik at dei opplever meistring på jobben. Tid til felles refleksjon over eigen og barnehagen sin praksis er viktig for stadig å kunne auke kvaliteten på arbeidet. Styraren viser tru på og tillit til personalet. Samtidig må det gå fram at han eller ho har klare forventningar om at dei tilsette

viser kompetent åtferd. Reglar blir vedtekne, og rutinar blir etablerte i samarbeid med dei tilsette og foreldra. Styraren må vere bevisst på si rolle som leiar, og følgje opp avtalar og reglar.

Styraren medverkar til eit godt samarbeidsklima

Styraren har ansvaret for å skape ein organisasjonskultur som er open nok til at personalet kan gi kvarandre tilbakemeldingar som grunnlag for rettleiing, samarbeid, refleksjon og endring av eigen praksis. Somme vil i denne samanhengen trenge støtte frå leiaren for å bli trygge i eiga rolle. Sjølv må styraren vere ein god rollemodell. Han eller ho må raskt gripe fatt i eventuelle negative kommunikasjonsmønster hos personalet. I samarbeid med pedagogane rettleier styraren personalet,

leier samarbeidet med foreldra og følgjer opp meldingar som handlar om at foreldra eller andre er urolige for noko eller nokon.

Styraren har ikkje ansvaret åleine

Pedagogane er viktige støttespelarar for styraren, og han eller ho skal kunne få hjelp frå andre instansar ved behov. Nært samarbeid med pedagogisk-psykologisk teneste er sentralt. Er det snakk om namngitte enkeltbarn, må det skje i forståing med foreldra som skal gi sitt samtykke. Det er viktig å fange opp barn med psykososiale vanskar tidleg. Jo tidlegare tiltak blir sette i verk, desto meir verksame er dei. Fastlåste åtferdsmønster kan vere vanskelege å bryte, og arbeidet kan derfor bli svært ressurskrevjande.

Forslag til refleksjon og samarbeid

- A. Kva gjer ein vaksen som er ein god rollemodell i barnehagen?
- B. Kva for kvalitetar pregar samhandlinga mellom dei tilsette?
- C. Kva kan de gjere for å styrkje samarbeidet i personalgruppa?
- D. Korleis skal personalet observere kvarandre og gi kvarandre tilbakemeldingar?

10. Litteraturliste

Bae, B. *Gjensidige inkluderingsprosesser – muligheter i dagligdags samspill i barnehager*. I Korsvold, T. (red) (2011) *Barndom Barnehage Inkludering*, s. 104-129. Bergen: Fagbokforlaget

Bae, B. (2009) *Å se barn som subjekter – noen konsekvenser for oppvekst-arbeid*. I Mørreaunet, S.,

Glaser, V., Lillemyr, O.F. og Moen, K.H. (red.): *Inspirasjon og kvalitet i praksis – med hjerte for barnehage-feltet*. Oslo: Pedagogisk forum

Bjørnestad, E. og Pramblings Samulesson, I. (red) (2012) *Hva betyr livet i barnehagen for barn under 3 år? En forskningsoversikt*, Oslo, Høgskolen i Oslo og Akershus, rapport 2012, nr.9

Bratterud, Å., Sandseter, E.B. og Seland, M. (2012) *Barns trivsel og medvirkning i barnehagen*. NTNU, Samfunnsforskning AS

Greve, A. (2007). *Vennskap mellom små barn i barnehagen*. Doktorgrads-avhandling. Universitetet i Oslo, institutt for spesialpedagogikk. Oslo: Unipub

Gulbrandsen, L. og Eliassen, E. (2012) *Kvalitetsarbeid i barnehagen. Rapport fra en undersøkelse av strukturell kvalitet høsten 2012*. NOVA Rapport 2012

Kunnskapsdepartementet.(2011) *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*

Lamer, K. (1997) *Om å fremme barns sosiale kompetanse. Teoriboka*. Oslo: Gyldendal

Nordahl, T. (2012) *Kvalitet i barnehager vurdert ut fra resultater fra spørreundersøkelsene. Kap. 6 i Barnehagen som læringsmiljø og dannelsesarena. En artikkelsamling om forsknings og utviklings-arbeid i 17 barnehager i Hedmark*. Høgskolen i Hedmark. Oppdragsrapport 9-2012

Raundalen, M. og Schultz, J.H. (2011) *Barn av virkeligheten, Læring for livet*. Oslo: Universitetsforlaget

Ruud, E.B. (2010) *Jeg vil også være med! Lekens betydning for barns trivsel og sosiale læring i barne-hagen*. Oslo: Cappelen akademiske forlag

Sigsgaard, E. (2008) *Kjeft mindre*, Oslo: Cappelen akademisk forlag

Øksnes, M. (2010) *Lekens flertydighet*. Oslo: Cappelen akademisk forlag

Østrem, S. (2008): *Barns subjektivitet og likeverd. Et bidrag til diskusjon om barnehagens pedagogiske innhold og etiske forankring*. Doktoravhandling. Teologisk fakultet. Universitetet i Oslo

Postadresse:
Utdanningsdirektoratet
Postboks 9359 Grønland
0135 Oslo

Besøksadresse:
Schweigaards gate 15 B
0191 OSLO

Telefon 23 30 12 00
Telefaks 23 30 12 99
www.utdanningsdirektoratet.no